

КАШПЕРСЬКИЙ

Володимир Євгенович,
здобувач кафедри історії та культури
України ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький)

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

АКАДЕМІКА УААН Г.О. БОГДАНОВА (1930–2009)

На основі історико-наукового аналізу архівних матеріалів відтворено життєвий та творчий шлях вченого-зоотехніка, педагога, одного з організаторів сільськогосподарської дослідної справи в Україні ХХ ст., академіка УААН Григорія Олександровича Богданова. Визначено, що важливу роль у науковому зростанні вченого під час його навчання в аспірантурі у Всесоюзному науково-дослідницькому інституті гібридизації та акліматизації тварин ім. М. Іванова. відіграв його науковий керівник кандидат сільськогосподарських наук, А.Е. Мокеєв. Висвітлено наукову та організаційну діяльність Г.О. Богданова на займаних ним посадах в науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах аграрного профілю. Встановлено, що науковими здобутками з питань годівлі сільськогосподарських тварин, екологічного моніторингу тваринництва та біотехнологічних способів відтворення великої рогатої худоби вчений збагатив сільськогосподарську науку й сприяв її подальшому розвитку.

Ключові слова: зоотехнія, годівля, корми, худоба, сільськогосподарська дослідна справа.

LIFE WAY AND SCIENTIFIC ACTIVITIES

OF ACADEMICIAN OF UAAS G.O. BOGDANOVA (1930–2009)

On the basis of historical and scientific analysis of archival materials, the life and creative path of the scientist-animal, teacher, one of the organizers of agricultural research in Ukraine of the 20th century, Academician of the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences, Grigory Olexandrovich Bogdanov was recreated. It is determined that an important role in the scientific growth of the scientist during of his studies in post-postgraduate course at the All-Union Research Institute of

Hybridization and Acclimatization of Animals after M. Ivanov played his supervisor candidate of agricultural sciences, A.E. Mokeev. It is cover the scientific and organizational activities of G.A. Bogdanov in his positions in research institutions and higher educational institutions of the agricultural profile. The scientific achievements in feeding farm animals, ecological monitoring of livestock and biotechnological methods of reproduction of cattle, the scientist enriched agricultural science and contributed to its further development.

Key words: animal science, feeding, feed, cattle, agricultural research.

ЖИЗНЕННЫЙ ПУТЬ И НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

АКАДЕМИКА УААН Г.А. БОГДАНОВА (1930–2009)

На основе историко-научного анализа архивных материалов воссоздан жизненный и творческий путь ученого-зоотехника, педагога, одного из организаторов сельскохозяйственного опытного дела в Украине XX в., академика УААН Григория Александровича Богданова. Определено, что важную роль в научном росте ученого во время его обучения в аспирантуре во Всесоюзном научно-исследовательском институте гибридизации и акклиматизации животных им. М. Иванова сыграл его научный руководитель кандидат сельскохозяйственных наук, А.Е. Мокеев. Освещено научную и организационную деятельность Г.А. Богданова на занимаемых им должностях в научно-исследовательских учреждениях и высших учебных заведениях аграрного профиля. Установлено, что научными достижениями по вопросам кормления сельскохозяйственных животных, экологического мониторинга животноводства и биотехнологических способов воспроизводства крупного рогатого скота ученый обогатил сельскохозяйственную науку и способствовал ее дальнейшему развитию.

Ключевые слова: зоотехния, кормление, корма, скот, сельскохозяйственное опытное дело.

У динамічному розвитку світової цивілізації спостерігається тенденція стрімкого прогресу в тваринництві. За порівняно невеликий проміжок часу (30–40 років) продуктивність корів у деяких країнах досягла 9–12 тис. кг молока за лактацію, середньодобові прирости свиней м'ясного типу – 1 кг, жива маса бройлерів за 35-40 днів – 2,5-3 кг, яйценоскість – 330 яєць на несучку в рік. Ці досягнення, безумовно, пов'язані з підвищенням генетичного потенціалу тварин. Але, реалізація цього потенціалу була б неможливою без відповідної годівлі створених порід, ліній та кросів, реалізувати які стало можливим у результаті фундаментальних та прикладних наукових розробок в галузі

фізіології травлення, енергетичного та амінокислотного живлення, тощо. Розв'язання проблем пов'язаних з подальшим підвищенням продуктивності сільськогосподарських тварин при збереженні їх здоров'я та продовженні виробничого використання спонукали вчених-аграріїв консолідувати зусилля щодо визначення основних напрямів, методичних підходів та організаційних механізмів їх вирішення. З поміж таких учених-зоотехніків особливо вирізняється Григорій Олександрович Богданов – відомий український вчений у галузі тваринництва, доктор сільськогосподарських наук, академік УААН. На жаль, діяльність визнаного ученого, талановитого педагога не знайшла свого комплексного відображення у публікаціях науковців, більшість з яких мають загальнобіографічний характер.

Тому *метою* дослідження стало висвітлення життєвого шляху, науково-педагогічної та організаційної діяльності академіка УААН Г.О. Богданова.

Народився Григорій Олександрович 6 березня 1930 р. у с. Свистунівка Сватівського району Ворошиловградської (нині – Луганська) області в селянській родині. Батьки до та після Великої жовтневої революції займалися сільським господарством. У 1930 р. вони вступили до колгоспу за місцем проживання і працювали там до 1968 р. Батьки понад усе шанували такі поняття, як честь, совість і любов до України і доклали максимум зусиль, щоб привити їх своєму синові.

Дитинства Г.О. Богданов, як і переважна більшість його ровесників, не знав – страхіття війни, голодомор 1932-1933 рр. та 1946-1947 рр., дуже раннє залучення до нелегкої фізичної праці. З 1937 р. до 1944 р. Григорій Олександрович навчався в Свистунівській середній школі, а в 1944 р. подав документи до Куп'янської фельдшерсько-акушерської школи (Харківська обл.), яку він закінчив 1947 р. З жовтня 1947 р. до серпня 1948 р. Г.О. Богданов працював на посаді завідуючого пунктом санітарної просвіти при Сватівському райздраввідділі Луганської обл. У родині Богданових доклали чимало зусиль, щоб дати сину вищу освіту згідно з його уподобаннями та здібностями. І в 1948 р. Григорій Олександрович подає документи до Харківського

зоотехнічного інституту, який він закінчив у березні 1952 р. Студентські роки Григорія Олександровича в інституті припали на часи корінних змін і відродження освіти та науки після п'ятирічного занепаду під час Великої Вітчизняної війни. Згодом його ім'я назавжди закарбується на сторінках історії цього славного вузу.

Варто відмітити, що після Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) у народному господарстві колишнього Радянського Союзу гостро відчувалася потреба у сільськогосподарських знаннях, зокрема в тваринництві [2, арк. 39-40].

Як свідчать архівні документи, зоотехнічний факультет Харківського зоотехнічного інституту готовив зоотехніків за двома спеціальностями: велика рогата худоба та птахівництво. Підготовка спеціалістів здійснювалася відповідно до навчального плану №11 сільського господарства для зоотехнічних факультетів, затвердженим Міністерством вищої освіти. Навчальний процес на усіх курсах проходив у повній відповідності із затвердженими річними планами-графіками.

Дирекція та співробітники інституту постійно працювали над покращенням якості семінарських і лабораторно-практичних занять студентів завдяки кращому матеріально-технічному забезпеченню кафедр, кабінетів і лабораторій. Велику частину часу студенти Інституту самостійно опрацьовували необхідний матеріал. Для самостійної підготовки студентів були закріплені відповідні аудиторії, які були відкриті до 23 год.

Зростанню рівня фахової підготовки майбутнього вченого значно сприяла виробнича практика, яка проходила на території першого навчального господарства, яке було комплексним сільськогосподарських підприємством і поєднувало такі напрями сільського господарства, як рільництво, луківництво та мало господарства, де вирощували велику рогату худобу (212 гол.), свиней (150 гол.), коней (112 гол.), овець (105 гол.) та птицю (1800 гол.). Під час навчання Григорій Олександрович досить активно залучався до науково-дослідної роботи [3, арк. 16–25].

29 березня 1952 р. у Харківському зоотехнічному інституті відбувся 28 випуск зоотехніків. Державні экзамени були проведені з 1 до 28 березня 1952 р. До них було допущено 148 студентів 5 курсу. Екзамени проводила комісія у складі доктора сільськогосподарських наук, професора Т.В. Горба (голова) і членів комісії: директора інституту М.І. Книги, доктора економічних наук, професора К.Т. Телешка, докторів сільськогосподарських наук, професора П.Д. Пшеничного, професора Н.Д. Потьомкіна, доктора біологічних наук В.Н. Нікітіна, доктора сільськогосподарських наук, професора І.В. Бельговського, доцентів М.П. Іванова, В.Н. Землянського та Ф.А. Смірнова. Крім того, як екзаменатори брали участь: доценти В.Д. Ярошенко, В.К. Целютін, С.В. Серапін та старший викладач С.І. Лутай.

У своєму звіті голова Державної екзаменаційної комісії професор Т.В. Горб зазначив, що матеріалом для дипломних робіт послужили самостійні дослідження студентів у колгоспах і радгоспах під час проходження виробничої практики. Студентом Г.О. Богдановим (факультет тваринництва) було виконано і захищено дипломну роботу за темою: «Досвід складання плану селекційно-племінної роботи на конкретному матеріалі племінного господарства «Крива Руда». Самостійно складений план племінної роботи студентом Г.О. Богдановим був достатньою мірою обґрунтований в зоотехнічному й економічному відношенні та прийнятий вищезазначеним племінним господарством для практичної реалізації [3, арк. 41–47].

На основі літературного аналізу можна констатувати, що у Григорія Олександровича саме у Харківському зоотехнічному інституті розкрилися здібності до зоотехнії, сформувалася життєва позиція, ерудиція, вільна орієнтація у різних питаннях тваринництва, яку він демонстрував упродовж усього свого життя. У його душевній організації окреслилися ті якості, які в подальшому ще більше розвинулися: наполегливість у досягненні мети, постійне намагання самовдосконалюватися, які завжди підкріплювалися у нього готовністю і бажанням працювати стільки, скільки дозволяли сили. У наступні періоди своєрідність тематики досліджень і науково-методичних

підходів, індивідуальність і оригінальність мислення, самостійність суджень при розгляді проблем завжди виокремлювали Г.О. Богданова у науковому середовищі.

Після закінчення Інституту Г.О. Богданова направили до Валківського держплемрозплідника (ДПР) великої рогатої худоби симентальської породи Харківської обл., де він працював старшим зоотехніком з квітня до жовтня 1952 р. У цьому ж році його було зараховано старшим зоотехніком Марківського районного відділу сільського господарства Луганської обл.

Період діяльності Г.О. Богданова пов'язаний з Валківським ДПР, виявився надзвичайно корисним для майбутнього вченого у зв'язку з відкриттям для нього унікальної можливості вивчення специфіки ведення окремих галузей тваринництва, що значно розширило його теоретичні та практичні знання, дало змогу в подальшій своїй науковій діяльності аналізувати та узагальнювати набутий досвід, застосовувати його при дослідженні питань годівлі сільськогосподарських тварин, сприяло підвищенню кваліфікації вченого, збагатило практичними навиками та новими теоретичними знаннями. Вони сприяли формуванню наукового світогляду вченого, з характерними для нього багатоплановістю, універсальністю, комплексністю та конструктивністю підходів.

Таким чином, ще до вступу в аспірантуру в Григорія Олександровича сформувалася життєва позиція, ерудиція, вільна орієнтація у різних питаннях тваринництва, яку він демонстрував упродовж усього життя. У його душевній організації окреслилися ті якості, які в подальшому ще більше розвинулися: наполегливість у досягненні мети, постійне намагання самовдосконалюватися, які завжди підкріплювалися у нього готовністю і бажанням працювати. У подальшому індивідуальність і оригінальність мислення, глибина суджень завжди виділяли вченого у науковому середовищі.

У 1953 р. Григорій Олександрович подає документи до аспірантури Всесоюзного науково-дослідницького інституту гібридизації та акліматизації тварин ім. М. Іванова. Керівником його дисертації було призначено відомого

вченого, кандидата сільськогосподарських наук А.Е. Мокеєва. Таким чином, Г.О. Богданов упродовж 1953–1956 рр. пізнавав тонкощі теорії та практики годівлі сільськогосподарських тварин, заклав міцну основу для свого творчого злету. Впродовж даного періоду Григорій Олександрович активно працював над кандидатською дисертацією «Влияние микроэлементов (кобальта, меди и марганца) на рост, развитие и обмен веществ у телят красной степной породы».

Вибір теми його дослідження був не випадковим, оскільки корма вирощені на солонцюватих каштанових і чорноземних ґрунтах степової частини Криму, характеризуються середнім вмістом кобальту і низьким вмістом міді і марганцю. Кількість вищевказаних мікроелементів у різних кормах значно коливається, наближаючись в окремих випадках до рівня недостатніх. Стосовно об'єкта досліджень, він є не випадковим і пояснюється тим, що дана порода є однією з найчисельніших серед молочних порід. Батьківщиною її є саме південні райони України, де Григорій Олександрович проводив дослідження. Повертаючись до аналізу дисертаційного дослідження Г.О. Богданова, принагідно відмітити, що у його межах він успішно дослідив такі питання, як: 1) вміст кобальту, міді та марганцю в кормах; 2) ріст і розвиток телят за показниками живої маси; екстер'єрними промірами та даними забою; 3) оплата корму; 4) перетравність поживних речовин раціонів телятами у віці 3-4 і 10-11 місяців; 5) обмін кальцію, фосфору, кобальту, міді та марганцю; 6) накопичення вітаміну В₁₂ в органах і тканинах телят.

Для вивчення вищезазначених питань Григорієм Олександровичем було проведено експериментальну роботу на телятах червоної степової породи у віці до 1 р. у радгоспі «Молода Гвардія» Кримської обл. З метою визначення геохімічних умов, у яких проводилося дослідження, Г.О. Богдановим було проведено спектральний аналіз відібраних у радгоспі проб ґрунту, кормів і води, у яких визначалися 38 хімічних елементів.

У своїй дисертаційній роботі Григорій Олександрович встановив позитивний вплив підгодівлі телят мікроелементами на їх ріст і розвиток. Довів, що вона призводить до посилення окислювально-відновних процесів і

підвищення рівня обміну речовин в організмі телят, а також сприяє значному зниженню витрат корму на отримання 1 кг приросту. Він визначив, що вплив мікроелементів на організм телят залежить від його вікових особливостей і характеру кормів у раціоні. Обґрунтував необхідність обліку вмісту мікроелементів у раціонах телят і рекомендував виробництву використовувати підгодівлю телят хлористим кобальтом і комплексом солей мікроелементів із хлористого кобальту, сірчаноокислої міді та сірчаноокислого марганцю, як дієвого заходу підвищення інтенсивності росту тварин не лише у визначених ендемічних провінціях, але й у місцях, де явних ознак недостатності мікроелементів не виявлено [4].

У 1958 р. Григорій Олександрович оприлюднює результати свого дисертаційного дослідження у Харківському ветеринарному інституті. З цього часу питання розробки теоретичних основ годівлі сільськогосподарських тварин, технології виробництва та використання кормів посідають центральне місце у його науково-дослідній роботі. Після закінчення аспірантури та здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук у 1958 р. Г.О. Богданова було призначено старшим науковим співробітником відділу годівлі сільськогосподарських тварин Науково-дослідного інституту тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР (м. Харків), а 1963 р. його було переведено на посаду завідувача цього відділу. Перебуваючи на даній посаді, Григорій Олександрович плідно працює над своєю докторською дисертацією «Обмін речовин та продуктивність свиней у зв'язку з рівнем та якістю протеїну в раціонах», яку він успішно захистив у 1969 р. при Донському сільськогосподарському інституті. У 1970 р. ученому присуджено ступінь доктора сільськогосподарських наук (диплом МСХ № 00621 від 12 березня 1970 р.) і присвоєно звання професора (атестат МПР № 015168 від 22 грудня 1970р.) [5]. Подальша діяльність ученого була пов'язана з його перебуванням на посаді заступника директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР (1969-1971 рр.).

Враховуючи авторитет Г.О. Богданова у наукових колах, ще в 1970 р. він отримав пропозицію і був затверджений на посаді ректора Харківського зооветеринарного інституту. За його ректорства було збудовано два житлових будинки, прокладено асфальт до залізничної платформи «Лозовеньки», реконструйовано електрозабезпечення, водогін, проведено газову магістраль «Харків-інститутське містечко», побудовані магазин та морфологічний корпус. Григорій Олександрович був ініціатором та організатором двох великих міжнародних виставок лабораторного обладнання з Польщі та Чехословаччини, яке залишилось в інституті [5].

Згодом після отримання пропозиції очолити Науково-дослідний інститут тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР Григорій Олександрович повернувся до нього і впродовж 1973-1976 рр. був його директором. За роки його роботи науковими співробітниками установи було продовжено активну науково-дослідну діяльність, що мало важливе значення для інтенсифікації тваринництва і переведення молочних ферм на промислову технологію.

Науково-організаційна діяльність ученого в Українській сільськогосподарській академії розпочалася 1976 р., коли його було обрано на посаду ректора. Очолюючи ВНЗ у 1976-1979 рр., Г.О. Богданов добився відновлення роботи спеціалізованих рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій.

З архівних документів нами з'ясовано, що перебуваючи на посаді ректора для Г.О. Богданова одним з пріоритетних напрямів діяльності було забезпечення соціального захисту студентів, а саме надання якісних медичних послуг, оздоровлення, забезпечення студентів житлом під час навчання, створення соціально-побутових умов проживання в гуртожитках студмістечка. Приємно відмітити, що завдяки його ініціативі, було розпочато будівництво гуртожитків.

Значною подією у житті Г.О. Богданова стало обрання його у 1979-1987 рр. віце-президентом ВАСГНІЛ та Головою президії Південного відділення ВАСГНІЛ [6].

Важливою гранню популяризаторської діяльності академіка УААН Г.О. Богданова було редагування відомих галузевих збірників. Так, у 1986-1988 рр. Григорій Олександрович був головним редактором щомісячного науково-теоретичного журналу «Вісник сільськогосподарської науки» Державного агропромислового комітету УРСР, де публікували пріоритетні проблемні, експериментальні аналітичного, узагальнюючого та методичного характеру матеріали з актуальних питань сільськогосподарської науки. Він також був членом редакційної колегії «Наукового вісника Національного аграрного університету», в якому розглядалися найбільш актуальні питання зоотехнії.

У 1990-1996 рр. Григорій Олександрович очолював відділ технології виробництва молока і яловичини Національного аграрного університету. Впродовж 1996-2000 р. займав посаду академіка-секретаря Відділення тваринництва, ветеринарної медицини й переробки продукції УААН, 2000-2009 р. — заступник академіка-секретаря Відділення тваринництва, ветеринарної медицини й переробки продукції УААН.

Помер учений після тривалої важкої хвороби 30 травня 2009 р.

Творча спадщина вченого налічує близько 500 наукових та науково-популярних праць. Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, про те, що працюючи в багатьох науково-дослідних і навчальних установах, Григорій Олександрович займався розробкою теоретичних і практичних основ енергетичного, протеїнового, амінокислотного, мінерального живлення та системи годівлі сільськогосподарських тварин; технологій заготівлі та використання кормів, а останнє десятиріччя — і екологічного моніторингу тваринництва в зонах радіоактивного забруднення.

Наукові досягнення Г.О. Богданова не втратили своєї актуальності в наш час і потребують подальшого вивчення та систематизації.

Список використаної літератури

1. Проваторов Г. В., Провотаров В. О. Годівля сільськогосподарських тварин. Суми, 2004. 510 с.
2. Матеріали з питань вищих та середніх спеціальних навчальних закладів Міністерств і комітетів УРСР, крім Міністерства просвіти та комітету у справах // ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 7. Спр. 7262. 201 арк.
3. Звіт Харківського Зоотехнічного інституту за 1951–1952 навчальні роки // ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 19. Спр. 657. 132 арк.
4. Богданов Г. О. Влияние микроэлементов (кобальта, меди и марганца) на рост, развитие и обмен веществ у телят красной степной породы : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. сельхоз. наук / Харьк. вет. ин-т. Харьков, 1958.
5. Харківській державній зооветеринарній академії – 160 років / М-во аграрн. політики та продовольства України, Харк. зоовет. акад. ; авт. кол. : В. О. Головка (голова авт. кол.), Ю. Д. Рубан (голов. ред.), Ю. О. Приходько [та ін.]. Харків : Золоті сторінки, 2011. 274 с.
6. Особова справа Г. О. Богданова // Архів Національної академії аграрних наук України.

References

1. Provatorov, H. V. and Provotarov, V.O. (2004). *Hodivlia silskohospodarskykh tvaryn* [Feeding farm animals]. Sumy. 510. [in Ukrainian]
2. *Materialy z pytan vyshchych ta serednykh spetsialnykh navchalnykh zakladiv Ministerstv i komitetiv URSR, krim Ministerstva prosvity ta komitetu u spravakh mystetstv* [Materials on higher and secondary specialized educational institutions of the Ministries and Committees of the USSR, accept of the Ministry of Education and the Committee on the Arts]. TsDAVO Ukrainy, f. 2. op. 7. spr. 7262. 201 ark. [in Ukrainian].
3. *Zvit Kharkivskoho Zootehniknoho instytutu za 1951–1952 navchalni roky* [Report of the Kharkov Zootechnich Institute for 1951-1952 academic years] // TsDAVO Ukrainy, f. 27. op. 19. spr. 657. 132 ark. [in Ukrainian]
4. Bohdanov, H. O. (1958). *Vlyianye mykroelementov (kobalta, medy y marhantsa) na rost, razvytye y obmen veshchestv u teliat krasnoi stepnoi porody*: [Influence of trace elements (cobalt, copper and manganese) on the growth, development and metabolism of red steppe breed calves]. Kharkov. [in Russian]
5. *Kharkivskii derzhavnii zooveterynarnii akademii – 160 rokiv (2011)*. [Kharkiv State Animal Veterinary Academy – 160 years] Kharkiv : Zoloti storinky. 274. [in Ukrainian].
6. *Osobova sprava H. O. Bohdanova* [Personal affair G. O. Bogdanova]. Arkhiv Natsionalnoi akademii ahrarnykh nauk Ukrainy. [in Ukrainian].

Рецензент:

Бородай І.С., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 28.09.2017 р.